

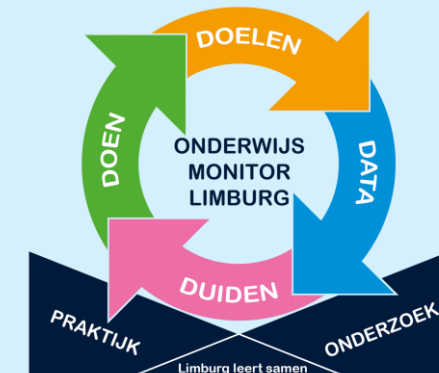
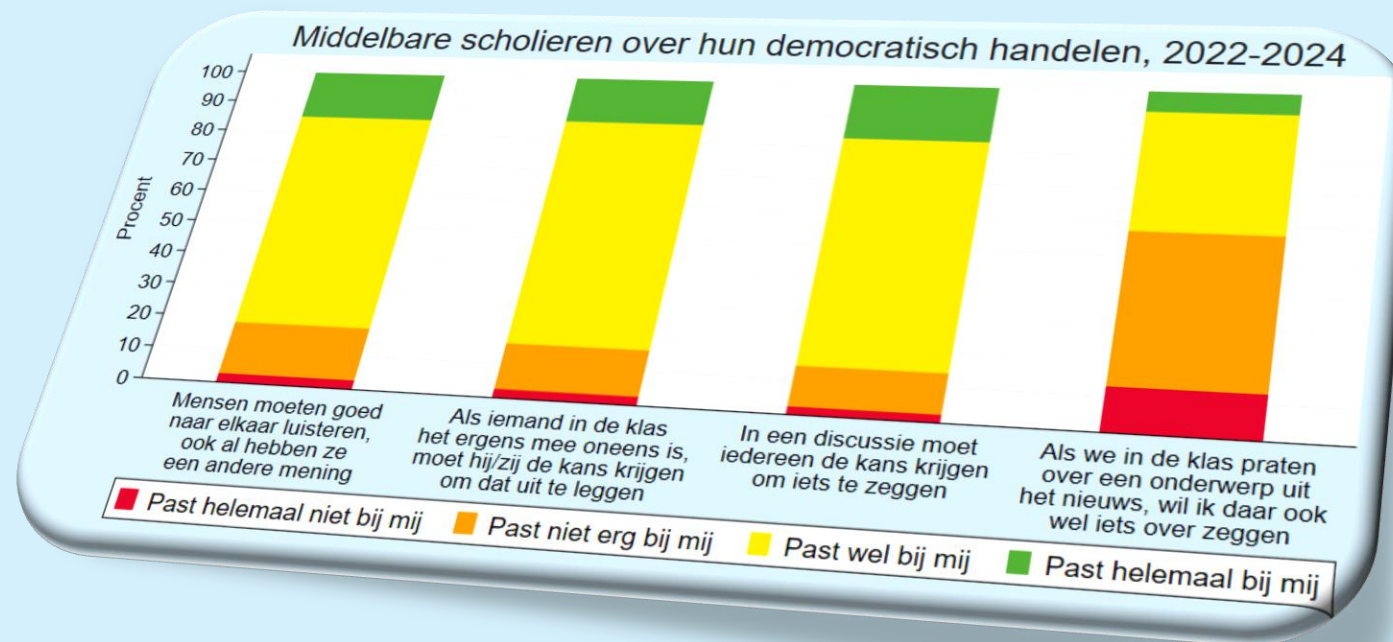
Burgerschap van Limburgse middelbare scholieren

2022-2024

Onderzoek op basis van de
OnderwijsMonitor Limburg

December 2025

Èvi Kikken
Mélanie Monfrance
Lynn van Vugt

Introductie

Burgerschap in het onderwijs speelt een cruciale rol bij het voorbereiden van leerlingen op hun deelname aan de maatschappij. Het gaat om het ontwikkelen van kennis, vaardigheden en attitudes die nodig zijn om actief en verantwoordelijk te participeren in de samenleving. Burgerschap in het onderwijs richt zich op thema's zoals democratie, mensenrechten, sociale cohesie en duurzaamheid. Het leert leerlingen niet alleen over hun rechten en plichten als burgers, maar ook hoe zij respectvol kunnen omgaan met anderen.

Burgerschap wordt vaak onderverdeeld in drie kerndomeinen. Een eerste belangrijk domein is **democratisch handelen**.¹ Leerlingen leren hoe macht en invloed in een democratie worden verdeeld en uitgeoefend. Ze maken kennis met verschillende vormen van inspraak en besluitvorming, zowel op maatschappelijk als op schoolniveau. Daarbij oefenen ze in respectvolle communicatie, leren ze rekening te houden met de stem van de minderheid en reflecteren ze op het proces en de uitkomsten van beslissingen in hun directe omgeving, zoals binnen de school.

Het tweede domein is **maatschappelijk handelen**¹, waarbij de nadruk ligt op de rol van de burger in de samenleving. Leerlingen verwerven kennis over de rechten, plichten, taken en rollen van burgers, en verkennen hoe zij zelf – individueel of in groepsverband – kunnen bijdragen aan maatschappelijke veranderingen. Ze oriënteren zich op maatschappelijke initiatieven, organisaties en bewegingen, en denken na over hun eigen betrokkenheid. Ook leren ze om hun dagelijkse bijdrage aan de samenleving te benoemen en waarderen, en om na te denken over manieren waarop zij zelf actief kunnen participeren.

Tot slot richt het derde domein, **omgaan met verschillen**¹ (diversiteit), zich op het samenleven in een diverse samenleving. Leerlingen doen kennis op over hoe de grondwet bescherming biedt aan verschillen in onder meer geloof, politieke voorkeur, afkomst, gender, seksuele oriëntatie en lichamelijke of psychische beperkingen. Ze leren situaties herkennen en bespreken waarin sprake is van discriminatie, racisme of stereotypering. Daarnaast reflecteren ze op hun eigen identiteit, zowel online als offline, en oefenen ze in gedrag waarin ze rekening houden met de ervaringen en perspectieven van anderen.

In deze factsheet

Vanwege het belang van inzicht in burgerschap van leerlingen verzamelen we hier informatie over sinds 2022 in de [OnderwijsMonitor Limburg](#) (OML) bij leerlingen uit het derde leerjaar van het voortgezet onderwijs. Het gaat hierbij om zelfrapportage door leerlingen waarbij leerlingen stellingen voorgelegd hebben gekregen die gebaseerd zijn op de stellingen van www.burgerschapmeten.nl. Aan de hand van hun antwoorden kan worden gekeken waar sterke punten liggen en waar nog ruimte is voor groei en verdieping. In deze factsheet zetten we de resultaten op een rij. Burgerschap wordt daarbij in drie domeinen verdeel: democratisch handelen, maatschappelijk verantwoord handelen en omgaan met verschillen. We bekijken de onderdelen:

- ❖ Verschillen in de trend tussen jongens en meisjes
- ❖ Verschillen in de trend naar onderwijstype
- ❖ Verschillen in de trend naar opleidingsniveau ouders
- ❖ Verschillen in de trend naar regio

Als uw school/bestuur heeft deelgenomen, kunt u ook cijfers voor uw eigen school/bestuur inzien in de digitale terugkoppeling, via [deze link](#). Hiervoor is de inlogcode nodig die bestuurders en schoolleiders van deelnemende scholen hebben ontvangen. Indien u deze niet (meer) heeft, e-mail dan naar: oml-sbe@maastrichtuniversity.nl.

Resultaten in het kort

- ❖ Er is een daling te zien in democratisch handelen in 2024 ten opzichte van 2022.
 - ❖ Maatschappelijk verantwoord handelen en omgaan met verschillen is gelijk gebleven tussen 2022 en 2024.
- ❖ Vwo'ers scoren in zowel 2022 als 2024 het hoogst op democratisch en maatschappelijk verantwoord handelen, gevolgd door havisten en vmbo'ers. Bij maatschappelijk verantwoord handelen scoren vmbo-gl/tl ook significant hoger dan vmbo-bl/kl leerlingen.
 - ❖ Bij omgaan met verschillen zijn de verschillen tussen de onderwijstypen minder groot en scoren met name vwo'ers significant hoger dan vmbo'ers.
- ❖ Meisjes scoren gemiddeld genomen hoger dan jongens op democratisch handelen, maatschappelijk verantwoord handelen en omgaan met verschillend.
 - ❖ De daling bij democratisch handelen in 2024 ten opzichte van 2022 is vergelijkbaar voor jongens en meisjes.
- ❖ Er zijn geen significante verschillen in de score op maatschappelijk verantwoord handelen tussen leerlingen met verschillend opgeleide ouders.
 - ❖ Leerlingen met maximaal mbo-opgeleiden ouders scoren in 2024 lager op democratisch handelen en omgaan met verschillen ten opzichte van leerlingen met hbo- of wo-opgeleide ouders.
- ❖ In 2024 zijn er geen significante verschillen in democratisch, maatschappelijk verantwoord handelen of het omgaan met verschillen tussen de verschillende regio's.
 - ❖ De daling in democratisch handelen in 2024 ten opzichte van 2022 is vooral zichtbaar in Noord- en Midden-Limburg.
 - ❖ Leerlingen in regio Parkstad geven in 2024 aan meer maatschappelijk verantwoord te handelen dan leerlingen in Noord-Limburg.

Algemeen beeld

Tabel 1 geeft een beeld van de verdeling van de verschillende groepen leerlingen die in de data zijn vertegenwoordigd en genoemd worden in deze factsheet.

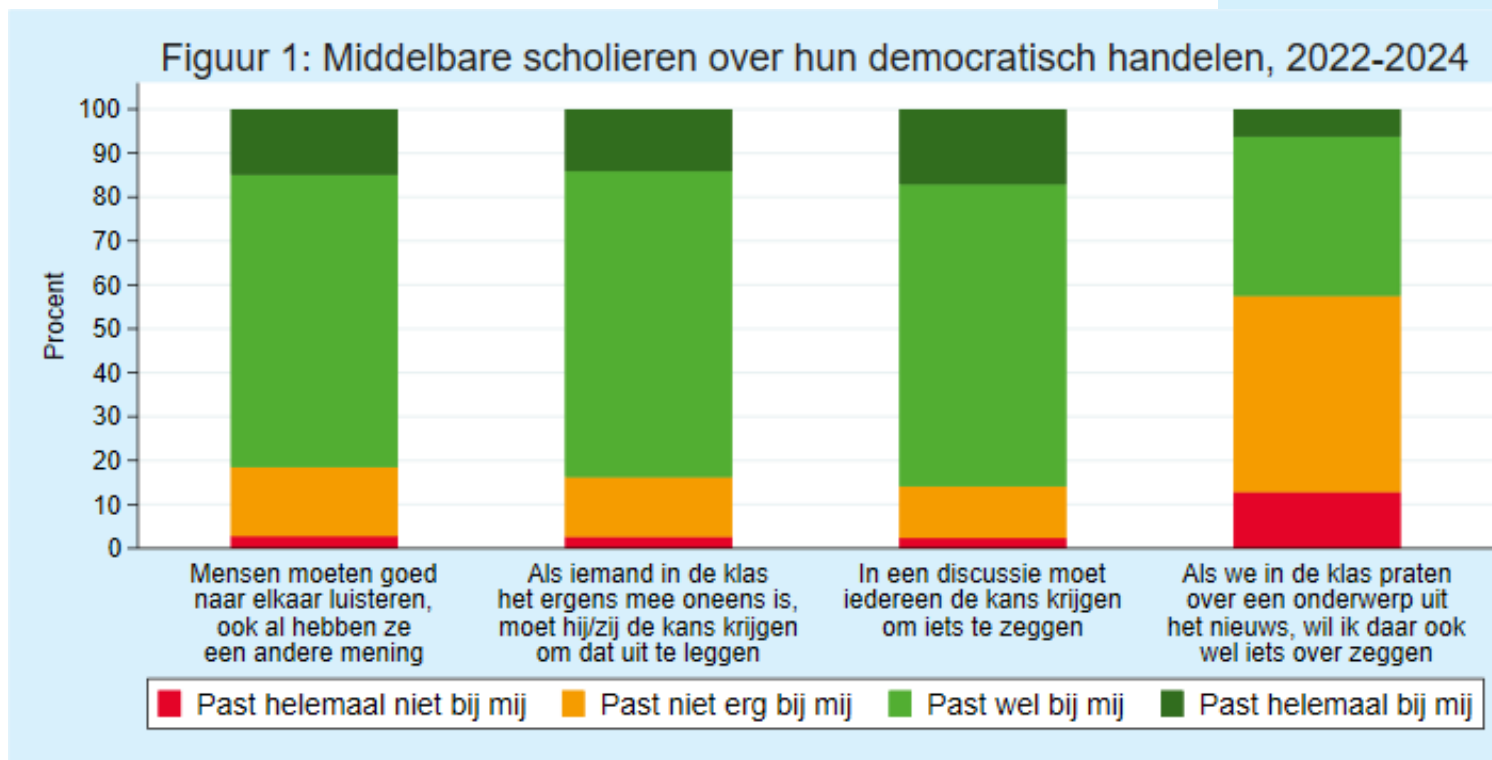
Tabel 1. De verschillende groepen leerlingen in de OML, in absolute aantallen en percentages (2022-2024).

Geslacht	Aantal leerlingen	Percentage
Jongens	15.689	48,84
Meisjes	16.437	51,16
Opleiding ouders		
Mbo of lager	11,907	37.06
Hbo	9,536	29.68
Wo	5,591	17.40
Onbekend	5,095	15.86
Regio		
Noord-Limburg	6,891	21.45
Midden-Limburg	7,744	24.10
Sittard-Geleen	5,051	15.72
Maastricht-Heuvelland	5,720	17.80
Parkstad Limburg	6,723	20.93
Totaal	32,129	

Democratisch handelen

Om democratisch handelen in beeld te krijgen, leggen we leerlingen een aantal stellingen voor. Figuur 1 laat zien hoe de leerlingen op deze stellingen antwoorden. Ongeveer 40% van de leerlingen geeft bijvoorbeeld aan iets te willen zeggen als er in de klas gepraat wordt over een onderwerp uit het nieuws. Op de andere drie stellingen hebben de leerlingen vergelijkbaar geantwoord. Zo geeft ongeveer 80% aan dat mensen goed naar elkaar moeten luisteren, ook al hebben ze een andere mening.

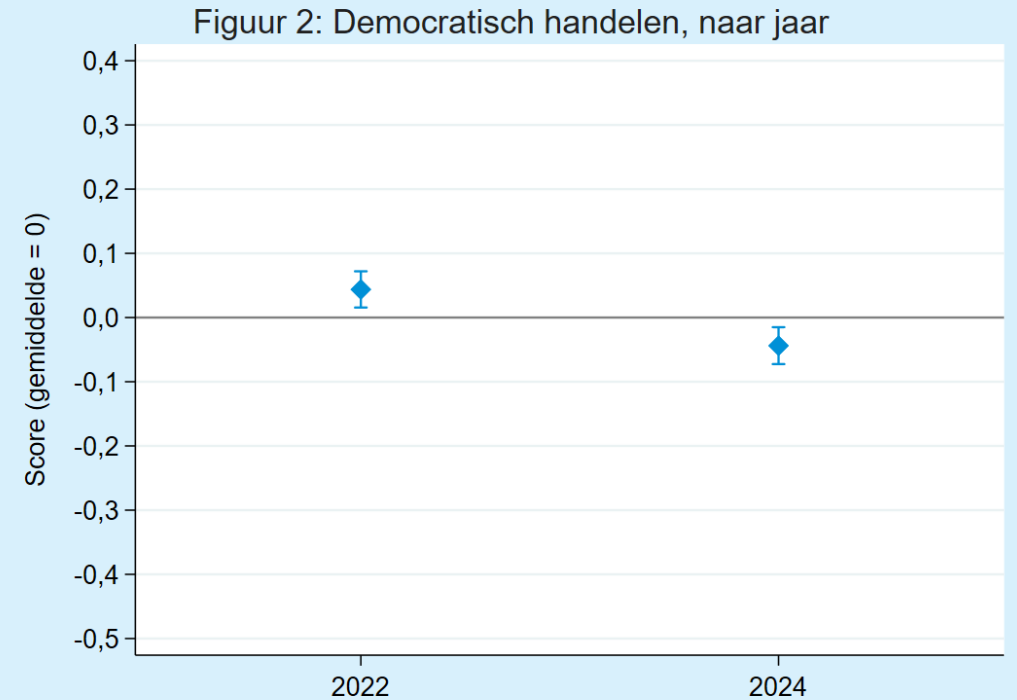
Om een algemeen beeld te krijgen van het democratisch handelen van de leerlingen, hebben we de stellingen samengevoegd in een index.** Hierdoor wordt het gemiddelde 0. Op deze manier kunnen we de verschillen kwantificeren en de verschillen tussen groepen in kaart brengen. Een hogere score op de schaal betekent dat leerlingen aangeven meer democratisch te handelen.

6 ** De betrouwbaarheid (cronbach's alpha) van de index is 0.72. Dit is een goed resultaat. De indices zijn gestandaardiseerd met gemiddelde 0 en standaarddeviatie 1. Het gemiddelde is bepaald voor alle leerlingen over alle schooljaren en alle onderwijstypen.

Verschillen naar jaar

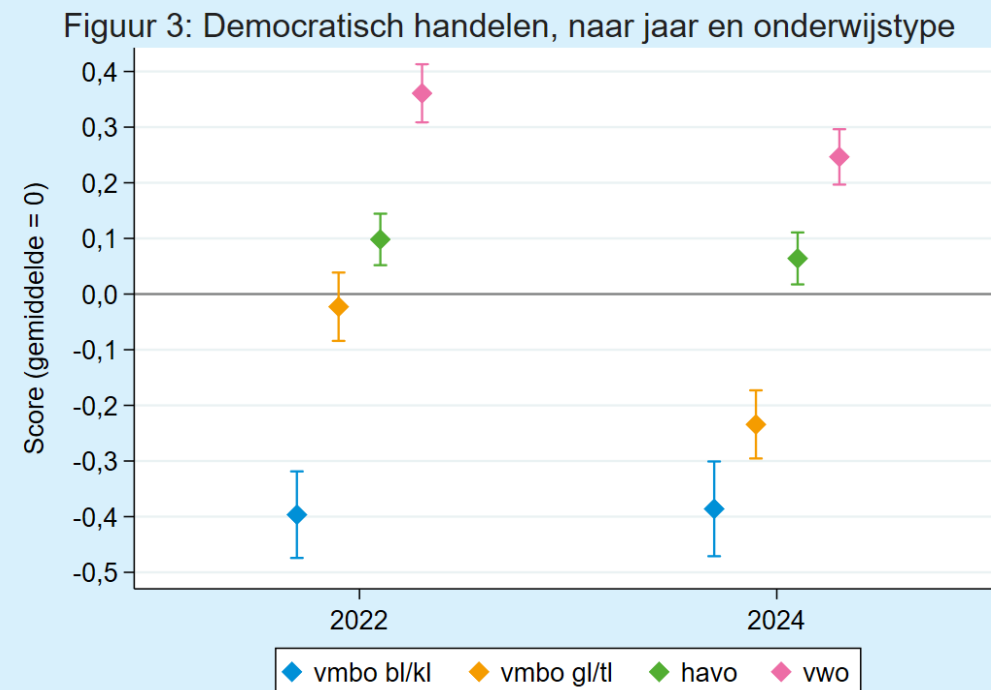
Figuur 2 toont de gemiddelde score op democratisch handelen van leerlingen sinds 2022. We zien dat leerlingen in 2024 significant lager scoren op democratisch handelen ten opzichte van 2022.

Leeswijzer: De nullijn geeft het gemiddelde over alle scholen en alle jaren weer, en de diamanten tonen de afwijking van dat gemiddelde. De lijnen rondom de diamanten tonen de 95%-betrouwbaarheidsintervallen. Langere lijnen duiden op meer spreiding rond het gemiddelde, bijvoorbeeld omdat leerlingen uiteenlopende antwoorden hebben gegeven of omdat het om een kleine groep gaat. Om te weten of een verschil significant is kunt u kijken of de lijnen overlappen. Indien dit het geval is, is het verschil niet significant. Bij de berekening van het gemiddelde wordt gecontroleerd voor onderwijstype, geslacht, leeftijd, opleiding ouders en regio.

Verschillen naar onderwijstype

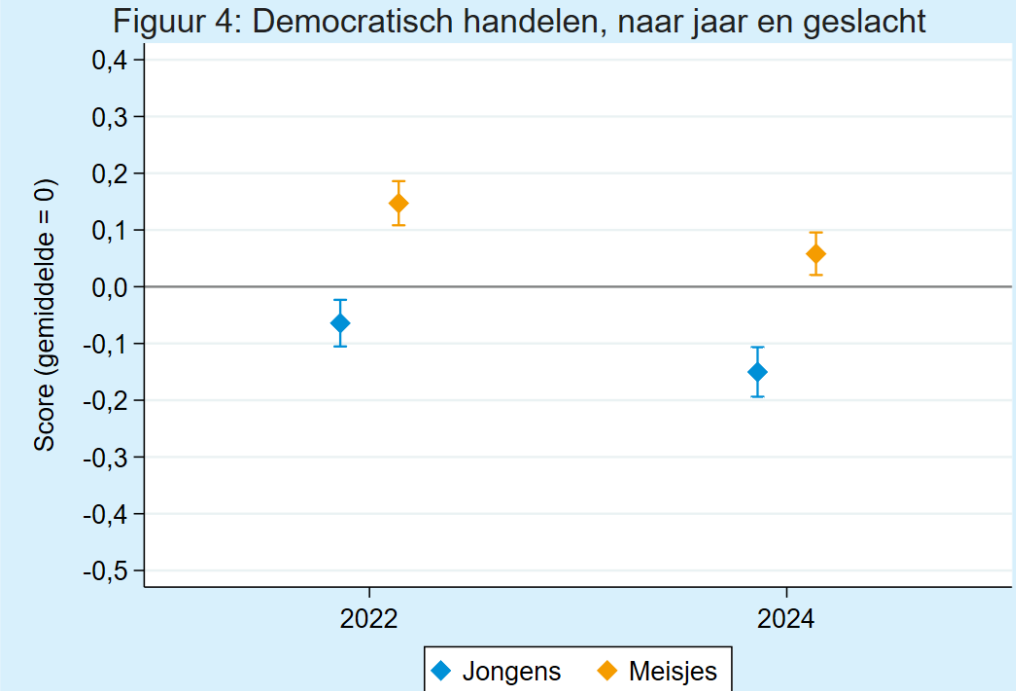
Figuur 3 toont de gemiddelde scores op democratisch handelen tussen de onderwijstypen. Over het algemeen zien we dat vwo'ers in beide jaren het hoogst scoren op democratisch handelen, gevolgd door havisten, vmbo-gl/tl leerlingen en tot slot vmbo-bl/kl leerlingen, die het laagst scoren. Als we kijken naar de verschillen tussen de jaren zien we dat alleen bij vwo'ers en vmbo-gl/tl leerlingen er een significante daling heeft plaatsgevonden. De scores op democratisch handelen voor havisten en vmbo-bl/kl leerlingen blijven vergelijkbaar tussen 2022 en 2024.

Leeswijzer: De nullijn geeft het gemiddelde over alle scholen en alle jaren weer, en de diamanten tonen de afwijking van dat gemiddelde. De lijnen rondom de diamanten tonen de 95%-betrouwbaarheidsintervallen. Langere lijnen duiden op meer spreiding rond het gemiddelde, bijvoorbeeld omdat leerlingen uiteenlopende antwoorden hebben gegeven of omdat het om een kleine groep gaat. Om te weten of een verschil significant is kunt u kijken of de lijnen overlappen. Indien dit het geval is, is het verschil niet significant. Bij de berekening van het gemiddelde wordt gecontroleerd voor geslacht, leeftijd, opleiding ouders en regio.

Verschillen naar geslacht

Figuur 4 toont verschillen in democratisch handelen uitgesplitst naar geslacht. In beide jaren is te zien dat meisjes aangeven meer democratisch te handelen dan jongens. Voor zowel jongens als meisjes is de gemiddelde score op democratisch handelen in 2024 gedaald.

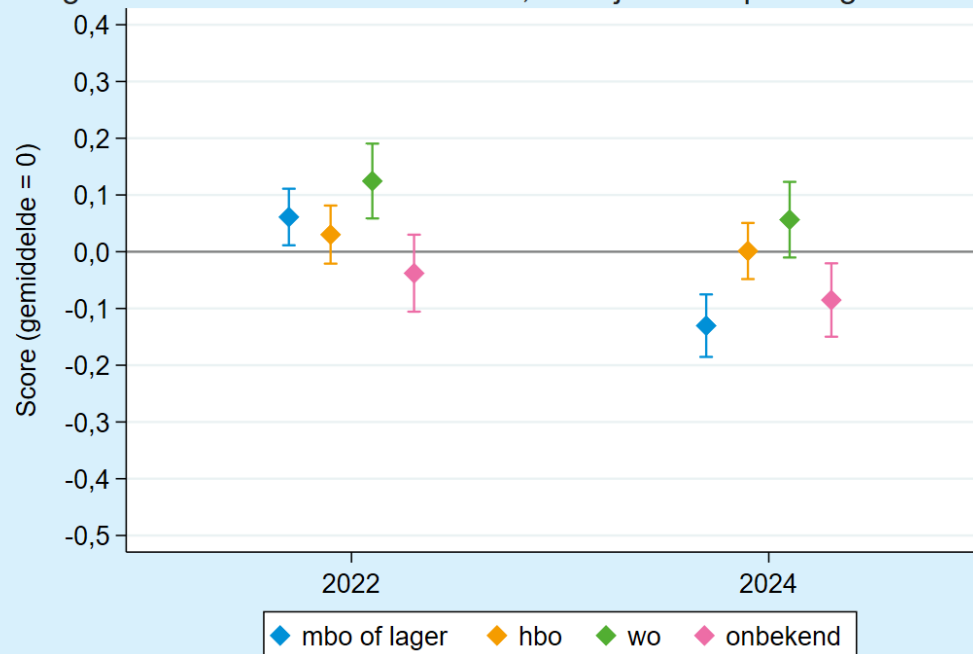

Leeswijzer: De nullijn geeft het gemiddelde over alle scholen en alle jaren weer, en de diamanten tonen de afwijking van dat gemiddelde. De lijnen rondom de diamanten tonen de 95%-betrouwbaarheidsintervallen. Langere lijnen duiden op meer spreiding rond het gemiddelde, bijvoorbeeld omdat leerlingen uiteenlopende antwoorden hebben gegeven of omdat het om een kleine groep gaat. Om te weten of een verschil significant is kunt u kijken of de lijnen overlappen. Indien dit het geval is, is het verschil niet significant. Bij de berekening van het gemiddelde wordt gecontroleerd voor onderwijstype, leeftijd, opleiding ouders en regio.

Verschillen naar opleidingsniveau ouders

Figuur 5 geeft democratisch handelen weer uitgesplitst naar het opleidingsniveau van de ouders. In 2022 zijn er geen verschillen zichtbaar tussen leerlingen met verschillend opgeleide ouders. In 2024 zien we dat leerlingen met maximaal mbo opgeleide ouders significant lager scoren op democratisch handelen ten opzichte van leerlingen met hbo- of wo-opgeleide ouders. Leerlingen met maximaal mbo-opgeleide ouders laten in 2024 ten opzichte van 2022 een significante daling zien in de score op democratisch handelen. Voor leerlingen met hbo- of wo-opgeleide ouders zijn de scores tussen 2022 en 2024 gelijk gebleven.

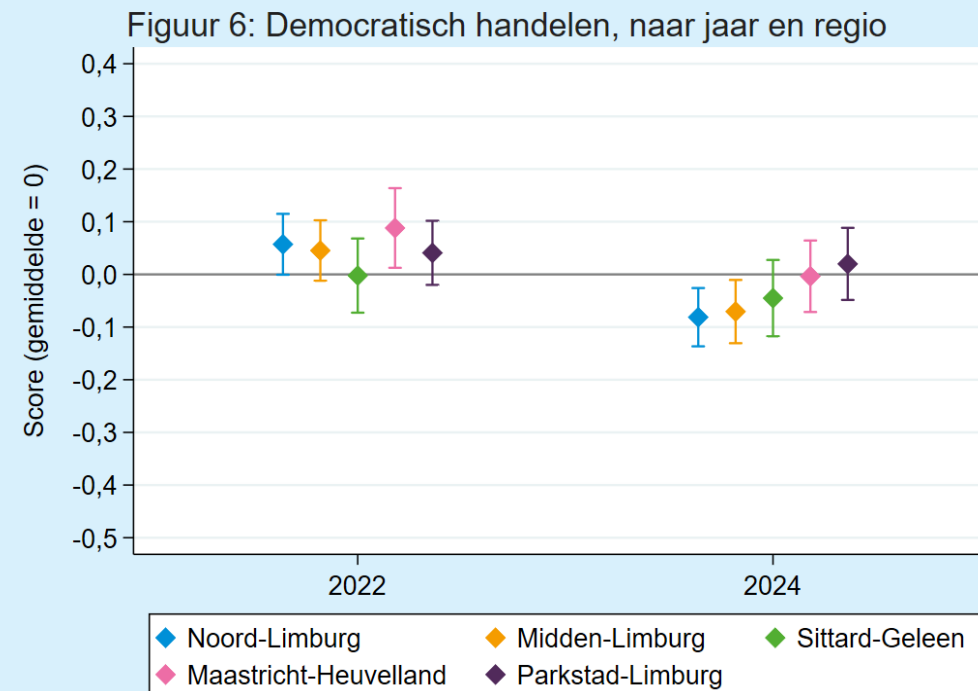
Figuur 5: Democratisch handelen, naar jaar en opleiding ouders

Leeswijzer: De nullijn geeft het gemiddelde over alle scholen en alle jaren weer, en de diamanten tonen de afwijking van dat gemiddelde. De lijnen rondom de diamanten tonen de 95%-betrouwbaarheidsintervallen. Langere lijnen duiden op meer spreiding rond het gemiddelde, bijvoorbeeld omdat leerlingen uiteenlopende antwoorden hebben gegeven of omdat het om een kleine groep gaat. Om te weten of een verschil significant is kunt u kijken of de lijnen overlappen. Indien dit het geval is, is het verschil niet significant. Bij de berekening van het gemiddelde wordt gecontroleerd voor onderwijstype, geslacht, leeftijd en regio.

Verschillen naar regio

Figuur 6 laat democratisch handelen zien, uitgesplitst naar regio. In zowel 2022 als 2024 zijn er geen significante verschillen tussen de regio's. In Noord- en Midden-Limburg scoren leerlingen in 2024 significant lager op democratisch handelen ten opzichte van 2022.

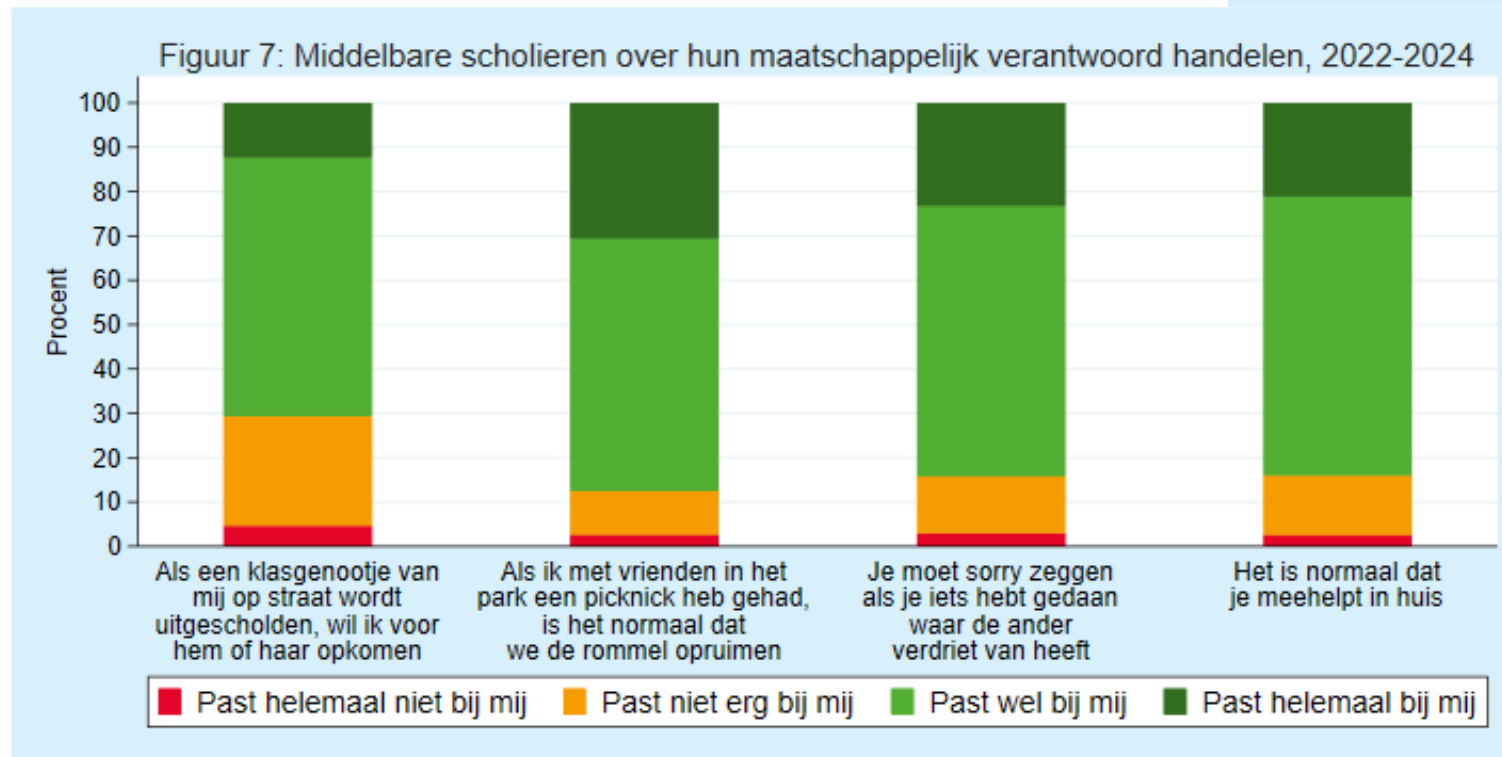

Leeswijzer: De nullijn geeft het gemiddelde over alle scholen en alle jaren weer, en de diamanten tonen de afwijking van dat gemiddelde. De lijnen rondom de diamanten tonen de 95%-betrouwbaarheidsintervallen. Langere lijnen duiden op meer spreiding rond het gemiddelde, bijvoorbeeld omdat leerlingen uiteenlopende antwoorden hebben gegeven of omdat het om een kleine groep gaat. Om te weten of een verschil significant is kunt u kijken of de lijnen overlappen. Indien dit het geval is, is het verschil niet significant. Bij de berekening van het gemiddelde wordt gecontroleerd voor onderwijstype, geslacht, leeftijd en opleiding ouders.

Maatschappelijk verantwoord handelen

Om maatschappelijk handelen in beeld te krijgen, leggen we leerlingen een aantal stellingen voor. Figuur 7 laat zien hoe de leerlingen op deze stellingen antwoorden. Ongeveer 90% geeft bijvoorbeeld aan het normaal te vinden, rommel op te ruimen wanneer ze met vrienden in het park een picknick hebben gehad. Ongeveer 70% geeft aan voor een klasgenootje te willen op te komen wanneer deze op straat wordt uitgescholden.

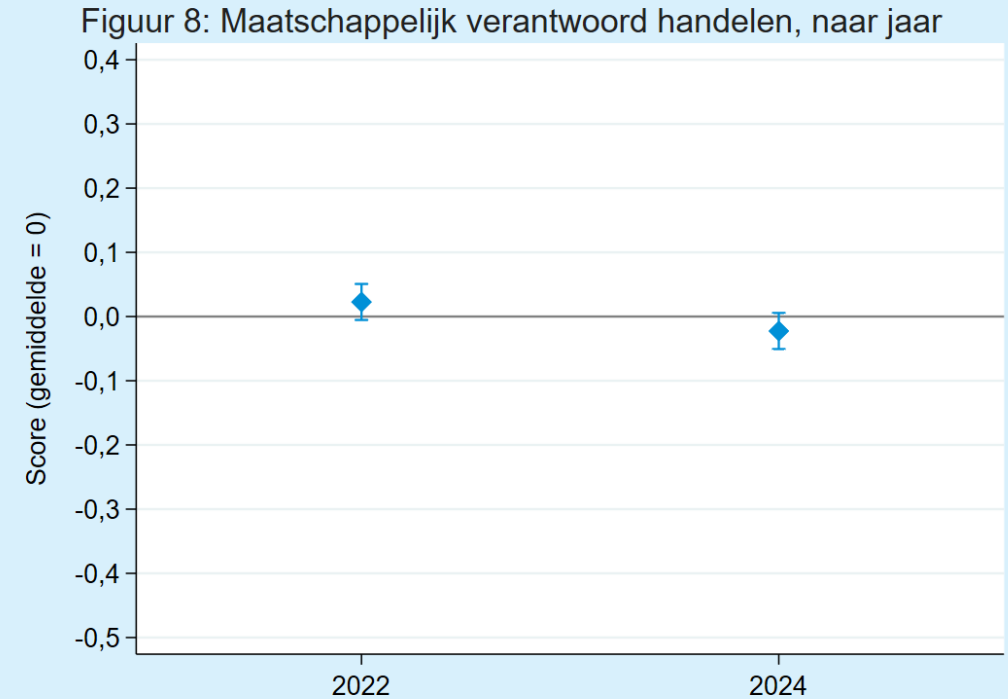
Om een algemeen beeld te krijgen van het maatschappelijk handelen van de leerlingen, hebben we de stellingen samengevoegd in een index.** Hierdoor wordt het gemiddelde 0. Op deze manier kunnen we de verschillen kwantificeren en de verschillen tussen groepen in kaart brengen. Een hogere score op de schaal betekent dat leerlingen aangeven meer maatschappelijk verantwoord handelen.

** De betrouwbaarheid (cronbach's alpha) van de index is 0.72. Dit is een goed resultaat. De indices zijn gestandaardiseerd met gemiddelde 0 en standaarddeviatie 1. Het gemiddelde is bepaald voor alle leerlingen over alle schooljaren en alle onderwijstypen.

Verschillen naar jaar

Figuur 2 toont het gemiddelde maatschappelijk handelen van leerlingen sinds 2022. In 2024 lijkt het maatschappelijk handelen lager dan in 2022, dit verschil is echter niet significant.

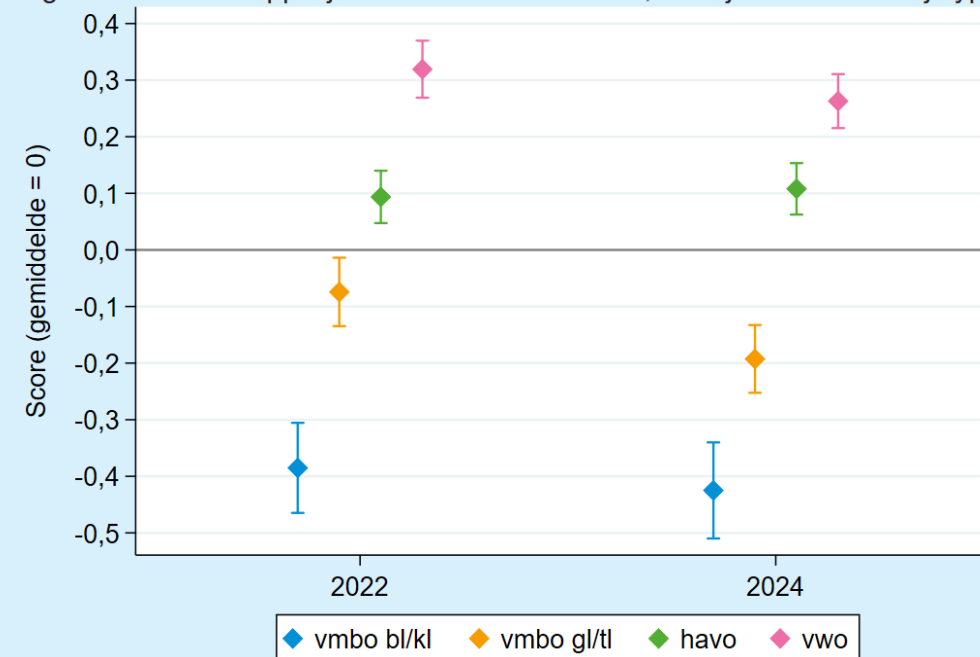

Leeswijzer: De nullijn geeft het gemiddelde over alle scholen en alle jaren weer, en de diamanten tonen de afwijking van dat gemiddelde. De lijnen rondom de diamanten tonen de 95%-betrouwbaarheidsintervallen. Langere lijnen duiden op meer spreiding rond het gemiddelde, bijvoorbeeld omdat leerlingen uiteenlopende antwoorden hebben gegeven of omdat het om een kleine groep gaat. Om te weten of een verschil significant is kunt u kijken of de lijnen overlappen. Indien dit het geval is, is het verschil niet significant. Bij de berekening van het gemiddelde wordt gecontroleerd voor onderwijstype, geslacht, leeftijd, opleiding ouders en regio.

Verschillen naar onderwijstype

Figuur 9 geeft de gemiddelde scores op maatschappelijk handelen tussen de onderwijstypen. Over het algemeen zien we dat vwo'ers in zowel 2022 als 2024 het hoogst scoren op maatschappelijk verantwoord handelen, gevolgd door havisten, vmbo gt/tl leerlingen en tenslotte vmbo bl/kl leerlingen. Voor vmbo gl/tl leerlingen lijkt het maatschappelijk verantwoord handelen in 2024 lager dan in 2022. Dit verschil is net niet significant. Voor de andere onderwijstypen blijven de scores op maatschappelijk handelen vergelijkbaar tussen 2022 en 2024.

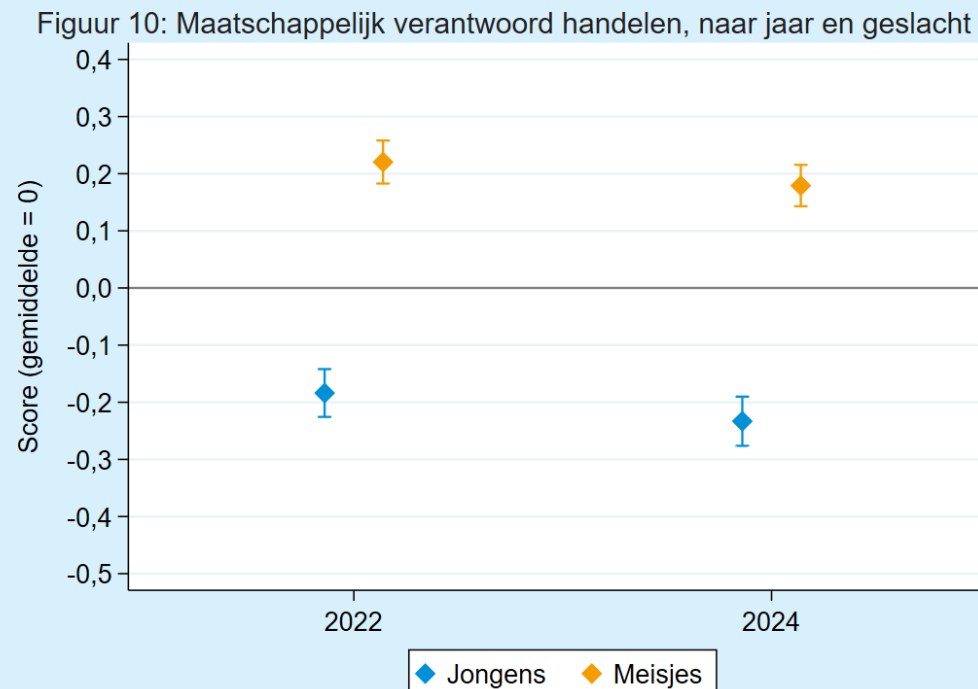
Figuur 9: Maatschappelijk verantwoord handelen, naar jaar en onderwijstype

Leeswijzer: De nullijn geeft het gemiddelde over alle scholen en alle jaren weer, en de diamanten tonen de afwijking van dat gemiddelde. De lijnen rondom de diamanten tonen de 95%-betrouwbaarheidsintervallen. Langere lijnen duiden op meer spreiding rond het gemiddelde, bijvoorbeeld omdat leerlingen uiteenlopende antwoorden hebben gegeven of omdat het om een kleine groep gaat. Om te weten of een verschil significant is kunt u kijken of de lijnen overlappen. Indien dit het geval is, is het verschil niet significant. Bij de berekening van het gemiddelde wordt gecontroleerd voor geslacht, leeftijd, opleiding ouders en regio.

Verschillen naar geslacht

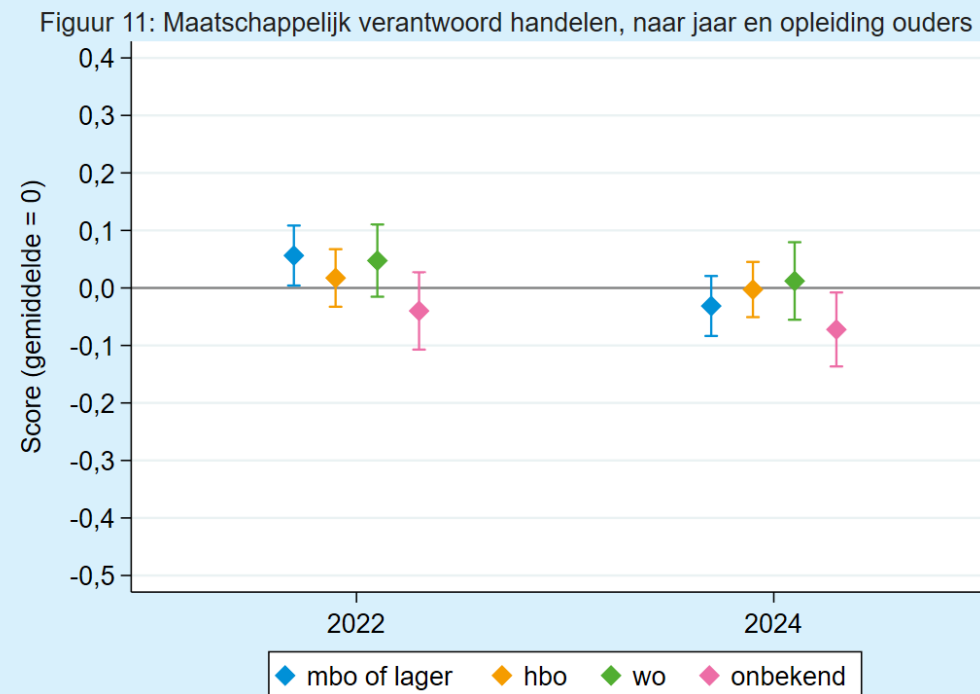
Figuur 10 toont het gemiddelde in maatschappelijk handelen uitgesplitst naar geslacht. In zowel 2022 als 2024 is te zien dat meisjes aangeven meer maatschappelijk verantwoord te handelen dan jongens. Er zijn geen verschillen tussen 2022 en 2024 voor jongens en meisjes.

Leeswijzer: De nullijn geeft het gemiddelde over alle scholen en alle jaren weer, en de diamanten tonen de afwijking van dat gemiddelde. De lijnen rondom de diamanten tonen de 95%-betrouwbaarheidsintervallen. Langere lijnen duiden op meer spreiding rond het gemiddelde, bijvoorbeeld omdat leerlingen uiteenlopende antwoorden hebben gegeven of omdat het om een kleine groep gaat. Om te weten of een verschil significant is kunt u kijken of de lijnen overlappen. Indien dit het geval is, is het verschil niet significant. Bij de berekening van het gemiddelde wordt gecontroleerd voor onderwijstype, leeftijd, opleiding ouders en regio.

Verschillen naar opleidingsniveau ouders

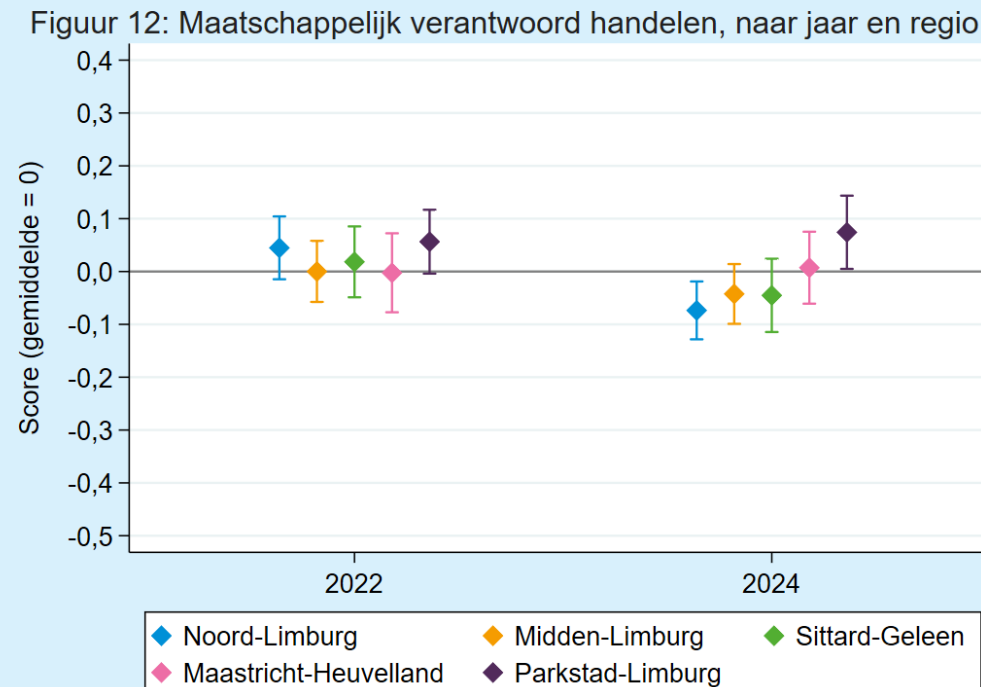
Figuur 11 toont het maatschappelijk verantwoord handelen van de leerlingen, uitgesplitst naar het opleidingsniveau van ouders. Er zijn in zowel 2022 als 2024 geen significante verschillen te zien zijn in de score op maatschappelijk verantwoord handelen tussen leerlingen met verschillend opgeleide ouders.

Leeswijzer: De nullijn geeft het gemiddelde over alle scholen en alle jaren weer, en de diamanten tonen de afwijking van dat gemiddelde. De lijnen rondom de diamanten tonen de 95%-betrouwbaarheidsintervallen. Langere lijnen duiden op meer spreiding rond het gemiddelde, bijvoorbeeld omdat leerlingen uiteenlopende antwoorden hebben gegeven of omdat het om een kleine groep gaat. Om te weten of een verschil significant is kunt u kijken of de lijnen overlappen. Indien dit het geval is, is het verschil niet significant. Bij de berekening van het gemiddelde wordt gecontroleerd voor onderwijstype, geslacht, leeftijd en regio.

Verschillen naar regio

Figuur 12 toont het maatschappelijk verantwoord handelen, uitgesplitst naar regio. De leerlingen in Noord- Limburg geven in 2024 aan minder maatschappelijk verantwoord te handelen ten opzichte van 2022. In 2024 scoort Parkstad significant hoger op maatschappelijk verantwoord handelen dan Noord- Limburg. De gemiddelde scores in maatschappelijk verantwoord handelen tussen de andere regio's zijn in 2022 en 2024 vergelijkbaar.

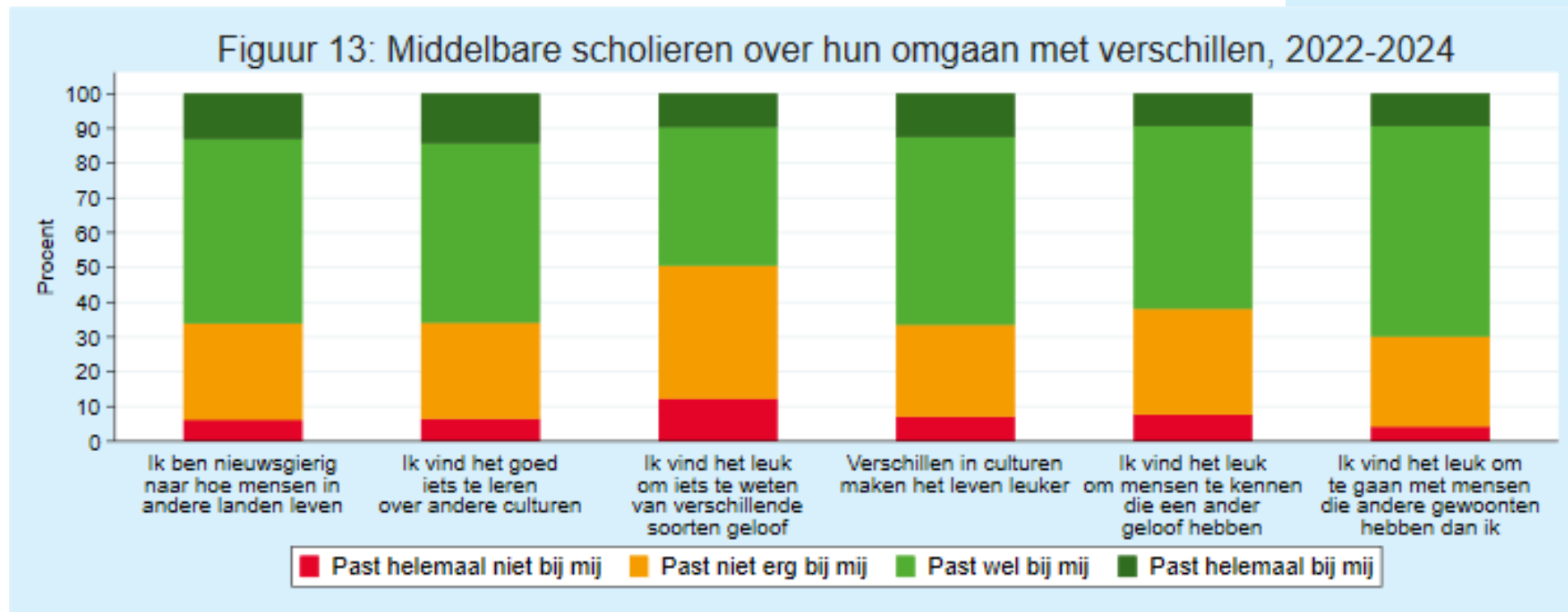

Leeswijzer: De nullijn geeft het gemiddelde over alle scholen en alle jaren weer, en de diamanten tonen de afwijking van dat gemiddelde. De lijnen rondom de diamanten tonen de 95%-betrouwbaarheidsintervallen. Langere lijnen duiden op meer spreiding rond het gemiddelde, bijvoorbeeld omdat leerlingen uiteenlopende antwoorden hebben gegeven of omdat het om een kleine groep gaat. Om te weten of een verschil significant is kunt u kijken of de lijnen overlappen. Indien dit het geval is, is het verschil niet significant. Bij de berekening van het gemiddelde wordt gecontroleerd voor onderwijstype, geslacht, leeftijd en opleiding ouders.

Omgaan met verschillen (diversiteit)

Om het omgaan met verschillen in beeld te brengen, leggen we de leerlingen een aantal stellingen voor. Figuur 1 laat zien hoe de leerlingen op deze stellingen antwoorden. Over het algemeen zien we over de stellingen een vrij vergelijkbaar beeld. Enkel bij de stelling over het leuk vinden om iets te weten van verschillende soorten geloof valt op dat minder leerlingen (50%) aangeven dat dit bij hun past.

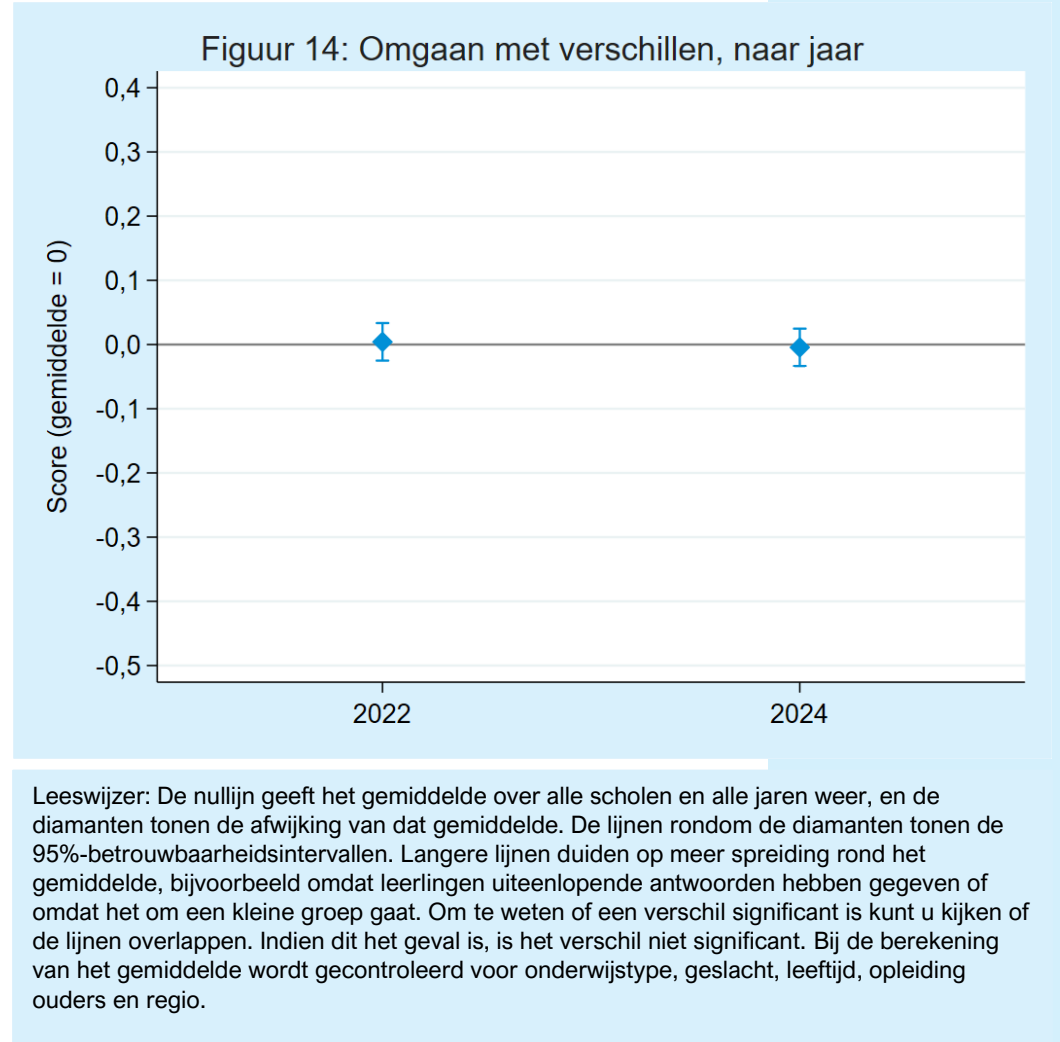
Om een algemeen beeld te krijgen van het omgaan met verschillen van de leerlingen, hebben we de stellingen samengevoegd in een index.** Hierdoor wordt het gemiddelde 0. Op deze manier kunnen we de verschillen kwantificeren en de verschillen tussen groepen in kaart brengen. Een hogere score op de schaal betekent dat leerlingen aangeven beter om te gaan met verschillen.

18 ** De betrouwbaarheid (cronbach's alpha) van de index is 0.89. Dit is een goed resultaat. De indices zijn gestandaardiseerd met gemiddelde 0 en standaarddeviatie 1. Het gemiddelde is bepaald voor alle leerlingen over alle schooljaren en alle onderwijstypen.

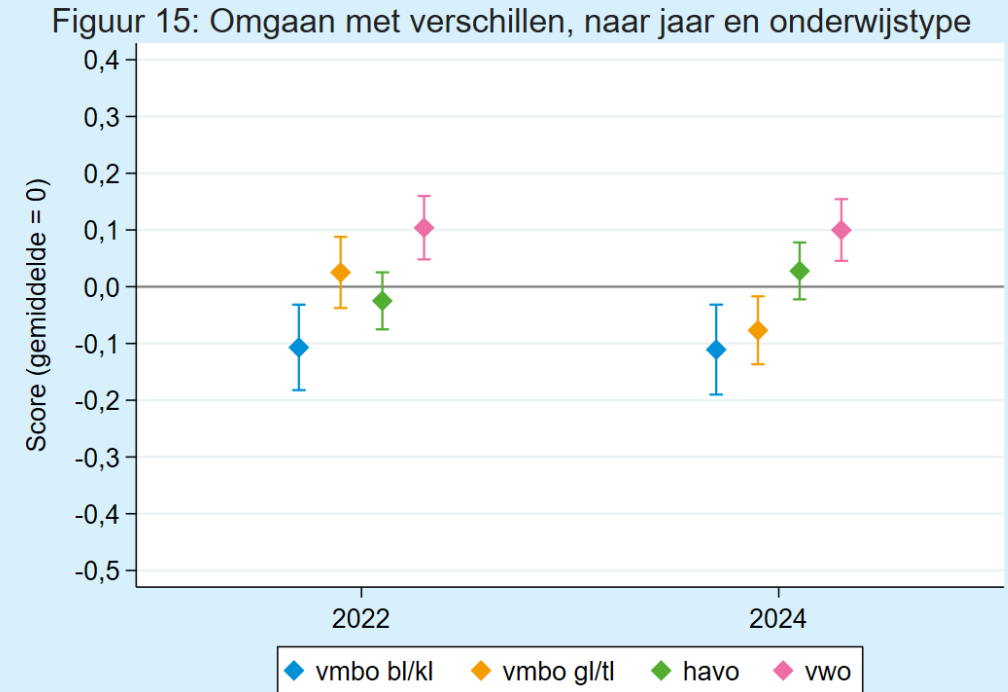
Verschillen naar jaar

Figuur 14 toont het gemiddelde op het omgaan met verschillen, uitgesplitst naar jaar. De gemiddelde scores op omgaan met verschillen zijn vergelijkbaar tussen 2022 en 2024.

Verschillen naar onderwijstype

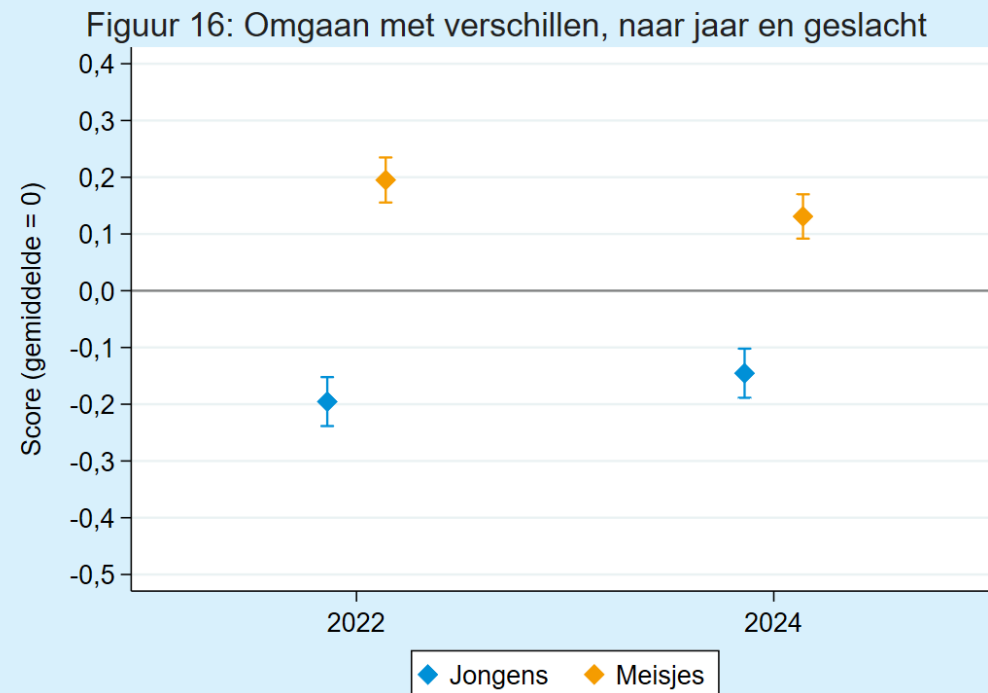
Figuur 15 toont de gemiddelde scores op het omgaan met verschillen tussen de verschillende onderwijstypen. In 2024 scoren vwo-leerlingen hoger dan vmbo bl/kl leerlingen en vmbo gl/tl leerlingen. Vwo-leerlingen scoren in 2022 hoger op het omgaan met verschillen dan vmbo bl/kl-leerlingen en havisten. Voor elk onderwijstype zijn de scores tussen de jaren niet significant verschillend.

Leeswijzer: De nullijn geeft het gemiddelde over alle scholen en alle jaren weer, en de diamanten tonen de afwijking van dat gemiddelde. De lijnen rondom de diamanten tonen de 95%-betrouwbaarheidsintervallen. Langere lijnen duiden op meer spreiding rond het gemiddelde, bijvoorbeeld omdat leerlingen uiteenlopende antwoorden hebben gegeven of omdat het om een kleine groep gaat. Om te weten of een verschil significant is kunt u kijken of de lijnen overlappen. Indien dit het geval is, is het verschil niet significant. Bij de berekening van het gemiddelde wordt gecontroleerd voor geslacht, leeftijd, opleiding ouders en regio.

Verschillen naar geslacht

In figuur 16 toont de gemiddelde score op het omgaan met verschillen, uitgesplitst naar geslacht. In zowel 2022 als 2024 is te zien dat meisjes significant hoger scoren op het omgaan met verschillen dan jongens. De scores tussen de jaren zijn voor jongens en meisjes vergelijkbaar.

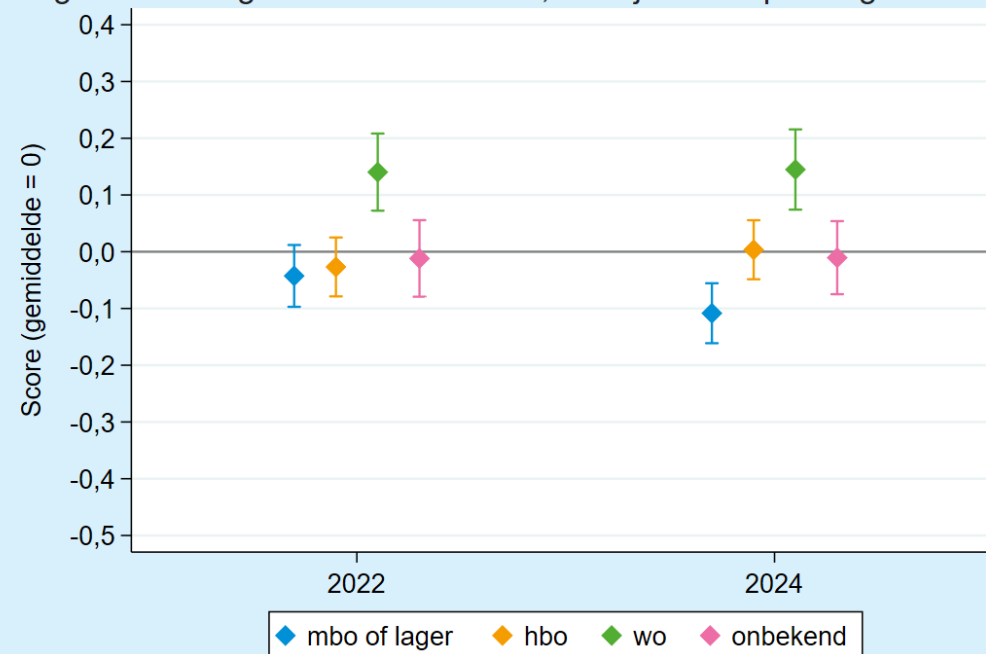

Leeswijzer: De nullijn geeft het gemiddelde over alle scholen en alle jaren weer, en de diamanten tonen de afwijking van dat gemiddelde. De lijnen rondom de diamanten tonen de 95%-betrouwbaarheidsintervallen. Langere lijnen duiden op meer spreiding rond het gemiddelde, bijvoorbeeld omdat leerlingen uiteenlopende antwoorden hebben gegeven of omdat het om een kleine groep gaat. Om te weten of een verschil significant is kunt u kijken of de lijnen overlappen. Indien dit het geval is, is het verschil niet significant. Bij de berekening van het gemiddelde wordt gecontroleerd voor onderwijstype, leeftijd, opleiding ouders en regio.

Verschillen naar opleidingsniveau ouders

Figuur 17 toont het omgaan in verschillen uitgesplitst naar het opleidingsniveau van ouders. In 2024 scoren leerlingen waarvan de ouders maximaal een mbo-opleiding hebben gevolgd lager in het omgaan met verschillen dan leerlingen met ouders met een hbo- of wo-opleiding. Leerlingen met wo-opgeleide ouders scoren in beide jaren het hoogst op het omgaan met verschillen. De scores voor leerlingen waarvan de ouders maximaal een mbo- of hbo-opleiding hebben gevolgd zijn vergelijkbaar met de scores in 2022.

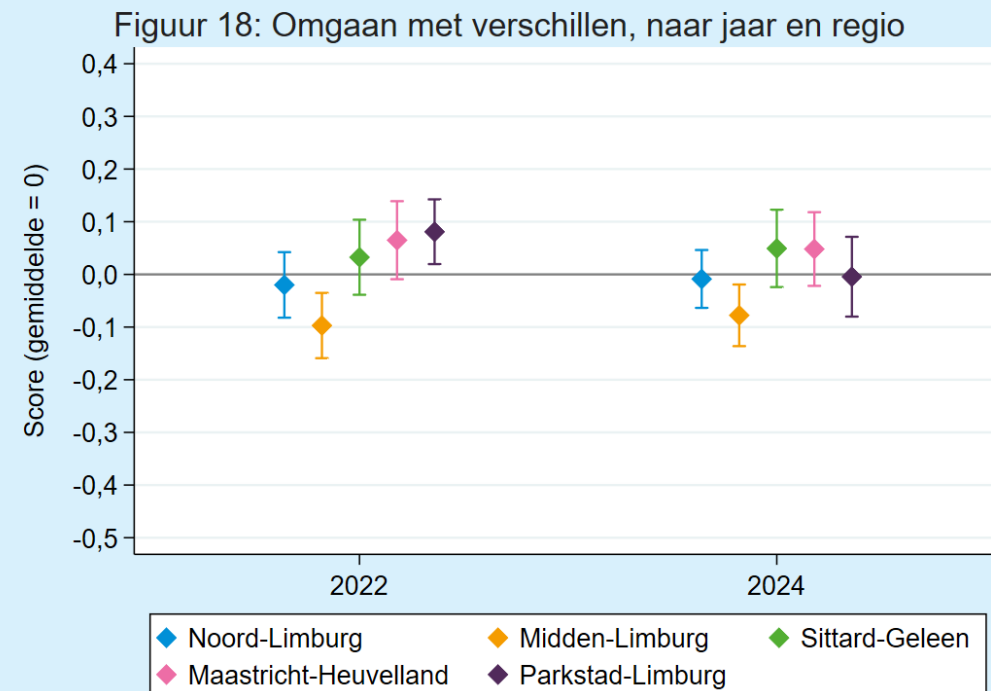
Figuur 17: Omgaan met verschillen, naar jaar en opleiding ouders

Leeswijzer: De nullijn geeft het gemiddelde over alle scholen en alle jaren weer, en de diamanten tonen de afwijking van dat gemiddelde. De lijnen rondom de diamanten tonen de 95%-betrouwbaarheidsintervallen. Langere lijnen duiden op meer spreiding rond het gemiddelde, bijvoorbeeld omdat leerlingen uiteenlopende antwoorden hebben gegeven of omdat het om een kleine groep gaat. Om te weten of een verschil significant is kunt u kijken of de lijnen overlappen. Indien dit het geval is, is het verschil niet significant. Bij de berekening van het gemiddelde wordt gecontroleerd voor onderwijstype, geslacht, leeftijd en regio.

Verschillen naar regio

Figuur 18 toont het omgaan met verschillen van leerlingen uit het voortgezet onderwijs uitgesplitst naar regio. In 2022 scoren Maastricht-Heuvelland en Parkstad significant hoger op het omgaan met verschillen dan Midden-Limburg. In 2024 is dit verschil net niet meer significant.

Leeswijzer: De nullijn geeft het gemiddelde over alle scholen en alle jaren weer, en de diamanten tonen de afwijking van dat gemiddelde. De lijnen rondom de diamanten tonen de 95%-betrouwbaarheidsintervallen. Langere lijnen duiden op meer spreiding rond het gemiddelde, bijvoorbeeld omdat leerlingen uiteenlopende antwoorden hebben gegeven of omdat het om een kleine groep gaat. Om te weten of een verschil significant is kunt u kijken of de lijnen overlappen. Indien dit het geval is, is het verschil niet significant. Bij de berekening van het gemiddelde wordt gecontroleerd voor onderwijstype, geslacht, leeftijd en opleiding ouders.

Aanbevelingen voor de schoolpraktijk

Burgerschapsonderwijs in het voortgezet onderwijs helpt leerlingen zich te ontwikkelen tot actieve, betrokken en respectvolle deelnemers aan de samenleving. Door aandacht te besteden aan drie kerndomeinen (democratisch handelen, maatschappelijk handelen en omgaan met verschillen) leren jongeren hoe zij kunnen bijdragen aan een inclusieve en democratische samenleving. De volgende aanbevelingen zijn gebaseerd op actuele inzichten en praktijkvoorbeelden uit onder andere de SLO handreiking¹, het Expertisepunt Burgerschap², Stichting School & Veiligheid³ en Onderwijskennis⁴.

Een belangrijke voorwaarde voor goed burgerschapsonderwijs is dat scholen een veilig en open klimaat bieden, gebaseerd op democratische spelregels en basiswaarden.¹

Om **democratisch handelen** te stimuleren, is het belangrijk dat leerlingen ervaren hoe inspraak werkt. Praktische werkvormen zijn bijvoorbeeld het samen opstellen van omgangsregels, debatteren of stemmen over een activiteit. Debatteren is een krachtige didactische werkvorm waarin jongeren leren omgaan met tegengestelde opvattingen, conflicten, communicatie en samenwerking. Door te oefenen met argumentatie en reflectie ontwikkelen zij vaardigheden die essentieel zijn binnen een democratische samenleving.⁵ Dit kan bijvoorbeeld door het organiseren van een eigen verkiezing, het bijwonen van een debat in de tweede kamer of een bezoek naar het gemeentehuis. Een ander voorbeeld om hiermee te oefenen is een het opzetten van een leerlingenraad omdat dit leerlingen de kans biedt om vaardigheden als overleg, luisteren en standpuntbepaling te ontwikkelen.^{1,4}

Voor het bevorderen van **maatschappelijk verantwoord handelen** is het zinvol om leerlingen bewust te maken van hun rol in de samenleving. Dit kan bijvoorbeeld door verhalen te lezen over jongeren die zich inzetten voor een betere wereld, zoals in literatuur of teksten uit de actualiteiten. Ook het bezoeken van maatschappelijke organisaties in de buurt – zoals de voedselbank of kringloopwinkel – maakt maatschappelijke inzet concreet. Binnen school kunnen leerlingen deelnemen aan projecten zoals zwerfvuilacties of een sponsorloop voor een goed doel. Het maken van posters of filmpjes over maatschappelijke thema's, zoals armoede of duurzaamheid, helpt leerlingen hun betrokkenheid te uiten en anderen bewust te maken.^{1,2} Ook kunnen leerlingen deelnemen aan maatschappelijke dienstdag. Dit is een traject voor

jongeren tussen de 12 en 30 jaar waarbij zij zich inzetten voor een organisatie naar keuze, nieuwe mensen ontmoeten en hun eigen talenten ontwikkelen. Daarnaast kunnen leerlingen kiezen voor een maatschappelijke stage, bijvoorbeeld bij een maatschappelijke organisatie zoals Amnesty International of bij een gemeente. Op deze manier doen zij ervaring op met maatschappelijke betrokkenheid en verantwoordelijkheid.^{2, 6}

Het **omgaan met verschillen** vraagt om een schoolcultuur waarin diversiteit wordt herkend, erkend en gewaardeerd. Leerlingen kunnen gewoonten van thuis presenteren, gesprekken voeren aan de hand van jeugdliteratuur of teksten uit het nieuws waarin verschillende identiteiten en perspectieven aan bod komen, of elkaar beter leren kennen via gerichte vragen en gesprekken. Ook het samen bespreken van situaties waarin vooroordelen of uitsluiting spelen, draagt bij aan bewustwording. Werkvormen zoals stellingen, praatkaarten of gespreksstarters kunnen helpen bij het voeren van een veilige, open dialoog.³ Omgaan met verschillen kan worden gestimuleerd door het organiseren van themadagen en projecten rondom diversiteit. Scholen kunnen bijvoorbeeld aandacht besteden aan feestdagen uit verschillende culturen of activiteiten organiseren rond thema's als de lhbtq+ gemeenschap. Dit draagt bij aan bewustwording, respect en het waarderen van verschillende perspectieven en identiteiten binnen de school en samenleving.²

Burgerschapsvorming hoeft geen losstaand vak te zijn, maar kan juist effectief verweven worden met bestaande vakken zoals taal- en ICT-onderwijs. Studies tonen aan dat activiteiten zoals klassengesprekken of groepsprojecten kunnen bijdragen aan sociale, talige en digitale ontwikkeling én tegelijkertijd burgerschapscompetenties bevorderen.^{7, 8} Wanneer burgerschap geïntegreerd wordt in het bestaande onderwijsprogramma, vormt het geen extra belasting voor leerkrachten, maar juist een betekenisvolle aanvulling van het curriculum.^{4,7}

Door op deze manier invulling te geven aan burgerschapsonderwijs, worden leerlingen niet alleen geïnformeerd, maar vooral ook actief betrokken. Ze leren vaardigheden als samenwerken, empathie tonen, verantwoordelijkheid nemen en kritisch denken. Daarmee vormt het voortgezet onderwijs een belangrijke oefenplaats voor het samenleven in een diverse democratische samenleving.

Bronnen

- ¹ Stichting Leerplan Ontwikkeling (SLO). (2024). Kerndoelen burgerschap: actualisatie kerndoelen. Zie [link](#)
- ² Expertisepunt Burgerschap. (2025). Aan de slag! Zie [link](#).
- ³ Stichting School en Veiligheid. (2024). Pas op de plaats: In gesprek over de school als oefenplaats voor burgerschap. [Zie link](#).
- ⁴ Onderwijskennis. (2023). De School als oefenplaats voor burgerschap. [Zie link](#).
- ⁵ Bron, J.G., Nolet, F., & Ravesloot, C. (2013). *Debat in burgerschap: handreiking voor het toepassen van debatvormen in het vmbo*. Enschede: SLO.
- ⁶ Bekkering, W., & Onderstijn, T. (2024). Jongeren motiveren voor een Maatschappelijke Diensttijd (MDT) in de regio Groningen.
- ⁷ Geboers, E., Geijssel, F., Admiraal, W., & Ten Dam, G. (2013). Review of the effects of citizenship education. *Educational Research Review*, 9, 158-173.
- ⁸ De Haan, D., & Schellekens, E. (2015). Burgerschapsvorming in het onderwijs. *Het Jonge Kind*. [Zie link](#)